

ÚTVESZTÉS – ÚTKERESÉS

Csepeli György, Prof. Dr.

professor emeritus

Eötvös Loránd Tudományegyetem

csepeli.gyorgy@tatk.elte.hu

DOI: 10.15170/ktk-fogyszimp-2023-02

A modernizáció révén varázstalanodott világban magára maradt az ember. Nietzsche egyenesen Isten haláláról beszél, akinek az emberek voltak gyilkosai. Az istengyilkosság következményeként a Földre nappali sötétség borul, melyben az emberre rátör a Semmi rettenete. A huszonegyedik században Isten halott maradt, de feltámadt az ördög, magával hozva az emberek lakta Föld lakhatóságát fenyegető veszedelmeket. A modernitás fétiseként imádott "fejlődés"-ről kiderült, hogy fenntarthatatlan, a Föld légkörének felmelegedése letagadhatatlan, a tengervíz szintjének megemelkedése a tengerparti megapoliszokat pusztulással fenyegeti, emberek és kórokozók hatalmas tömegben áradnak számukra kedvezőbb feltételeket ígérő tájakra, tönkre téve az ott élők életét, fellángol a Föld neuralgikus pontjain az állami és vallási terrorizmus. A társadalmi média platformjain zajlik a kommunikáció ellenforradalma, mely a tömegek lázadása a gőgös kulturális és politikai elitek ellen. Eltűnik az igazság. Mindenki a maga igazságát vallja. A javak eloszlásának igazságtalansága mind globálisan, mind lokálisan az elviselhetetlenségig fokozódik. Az új generációs mesterséges intelligencia egyre jobban teljesít, kiszorítva a munkákból a természetes észet.

Korszakváltásnak vagyunk a tanúi: a világ minden korábbi korhoz képest változékonyabb, bizonytalanabb, bonyolultabb és kiismerhetetlenebb lett. A mai hatalmasok nem tanulnak az egykori perzsa uralkodó, Belszár példájából, aki palotájának dísztermében talpnyalói körében lakomázva nem fogta föl a terem falán megjelent írás jelentését, mely szerint eljött számára a vég, megméretett és könnyűnek találtatott (Csepeli, 2022).

Korunkra jól illik Victor Turner liminalitás fogalma, mely szerint az elmúló és az eljövendő között keletkezett idő hasadékában felbomlanak a korábban adottak, magától értetődőnek vett rend keretei, s helyükben háborúk, válságok, konfliktusok, teremtő és romboló folyamatok lépnek. Ez az alkotó szellemnek kedvező, új megoldásokat kereső közösségek ideje, melyek tagjait a reflexivitás, a spiritualitás, a megértés vágya jellemzi.

Nietzsche jól látta, hogy valamikor, majd egyszer, új értékekre lesz szükségünk, amikor a "fennálló értékeket nem egyszerűen kritizálni vagy megsemmisíteni kell, hanem átfordítani ellenkezőjükbe, ezzel új értékeket támasztani, a régieket pedig hagyni kiüresedni." (Nietzsche, 2002, 1.o.) Az átértékelés irányait a teljesség igénye nélkül megjelölve, a következő irányokra gondolhatunk (1. táblázat):

1. táblázat: Az átértékelés irányai

Ami most van	S aminek kellene lennie
növekedés	fenntartható fejlődés
önzés	együttérzés
tudás	hit
szabadság	egyenlőség
versenyzés	együttműködés
ellenőrzés	bizalom
partikularizmus	univerzalizmus
carpe diem	az utódok jóléte
zrt gondolkodás	kritikai gondolkodás
erős kötések	gyenge kötések

Forrás: saját szerkesztés

Minden értékválasztás alapja a szabadság, mely nélkül nem ébreszthető fel az igazság, a szolidaritás, az egyenlőség, a boldogság és a szépség, hogy csak a legfontosabbakat említsük (Csepeli, 2023).

Az értéktagadás a szabadság hiánybetegsége, melynek tünetei az igazságtalanság, az egyéni és kollektív önzés, a kasztosodás, a szomorúság és a lelki rútság. A huszadik század botrányai, a holokauszt, a gulág és Hiroshima az értékek atrófiáját eredményezték, megalapozva a planetáris idiotizmust, mely a hatalmat és az ellenőrzést önmagért, öncélként űzi. A hátborzongató idegenségben, transzcendentális hajléktalanságban utat nem találó nemzedékek elvesznek az új barbarizmus, az anómia, a szerhasználat, a tömeges magány és depresszió rengetegében.

Lorenzetti már a 14. században megfestette látomását a rossz kormányzásról, mely ma már globálissá lett. A sienai városháza Béke termében látható freskón Iustitia megkötözve a zsarnok lába előtt hever, a polgárok életét a kegyetlenség, árulás, csalás, lopás, megosztottság keseríti, mindenki fél mindenkitől.

A feladat a rossz kormányzás ártó hatásaival szemben immunizáló reziliencia eszközeinek alkalmazása. A mesterséges intelligencia megállíthatatlan behatolása az élet minden zugába érvényteleníti Kant parancsát, aki arra szólít föl, hogy "Merj tudni!" A pragmatikus értelemben vett intelligencia jobb helyen van a szuperintelligenciát hordozó szervereken, mint az agyban, melyet képessé kell tennünk arra, hogy meghallja Nietzsche parancsát, aki arra szólít fel, hogy "Merj élni!"

Ha újra megnézzük Lorenzetti freskóját, annak jobb felén láthatjuk a jó kormányzás képét, melyet a bölcsesség, az igazságosság, az egyetértés és a közjó ural. A bátorság, a tisztesség, a mértékletesség sarkalatos erények, melyek a hitben, a szeretetben és a reményben gyökereznek.

Meg kell halljuk a lét szavait, melyek arra kérnek, hogy keressük az utakat, melyek kivezetnek a jelen labirintusából. Hankiss Elemér annak idején joggal állapította meg, hogy hiányoznak a hősök, akiket követhetnénk. Fel kell szabadítanunk a képzeletünket, hogy újraterezhessük a létet, melyet elfelejtettünk. A kérdés, a kreativitás, a művészet sosem lesz a gépi intelligencia sajátja. Az igazság vár ránk.

HIVATKOZÁSOK

Csepeli, Gy. (2023), *Értékek ébresztése*. Kocsis Kiadó, Budapest

Csepeli, Gy. (2022), „A kollektív öncsalás öko-szisztémája”, *Szellem és Tudomány*, 2, 6-13.

Nietzsche, F. (2002), *A hatalom akarása*. Cartaphilus Kiadó, Budapest